

Słowo wstępne

Szanowni Państwo,

ten numer „Ochrony Zabytków” poświęciliśmy w znacznej mierze badaniom architektonicznym. Zamieszczone w nim teksty doskonale obrazują to, że interdyscyplinarność i współpraca między naukowcami jest fundamentem w ochronie zabytków. Badania architektoniczne wspomagane badaniami archeologicznymi, dendrochronologicznymi czy historycznymi w połączeniu z kwerendą źródeł pozwalają znacznie poszerzyć wiedzę o obiektach i dzięki temu obrać właściwą drogę przy ich konserwacji.

Autorzy artykułów poruszyli różnorodne zagadnienia. **Ulrich Schaaf i Maciej Prarat** przeanalizowali więźby dachowe kamienicy i oficyny przy ulicy Łaziennej 10 w Toruniu. Udało im się ustalić, że pod względem użytego materiału więźba nad kamienicą to jedna z najstarszych konstrukcji dachowych w Toruniu, do jej stworzenia wykorzystano bowiem elementy z lat 60. XIV wieku. Więżbie dachowej został też poświęcony tekst **Ady Kokot**, która skupiła się na innym toruńskim budynku – Pałacu Fengerów. Opisane przez nią badania wykazały, że XVIII-wieczna konstrukcja jest w znacznym stopniu oryginalna. Okazało się ponadto, że niektóre wykorzystane w niej elementy mogły pochodzić ze średniowiecznych zabudowań, to zaś dodatkowo rzuca światło na kwestię więźb dachowych toruńskich kamienic mieszczańskich. Kolejnym tekstem dotyczącym architektury Torunia jest artykuł **Joanny Kucharzewskiej** o dawnej łaźni przy ulicy Łaziennej, powstałej w miejscu remizy. Badania pozwoliły stwierdzić, że obecny budynek stanął w miejscu wyburzonych zabudowań gotyckich i nowożytnych. Do dziś zachował on pierwotny neorenesansowy wystrój elewacji z 1877 roku.

Z kolei **Anna Bojęś-Białasik i Monika Łyczak** opisują badania archeologiczno-architektoniczne, dzięki którym udało się w pełni wyeksponować XIII-wieczny portal kościoła sióstr norbertanek na Zwierzyńcu w Krakowie i przeprowadzić prace konserwatorskie przywracające go do odpowiedniego stanu. Przy okazji można było przeanalizować historię budowy portalu i jego późniejszych przekształceń. **Andrzej Legendziewicz** omawia przekształcenia zamku w Koźuchowie, który między schyłkiem XIII a początkiem XIX wieku zmieniał swoje funkcje – był warownią, rezydencją, wreszcie klasztorem. Autor zaprezentował rezultaty własnych badań architektonicznych, prowadzonych w latach 2009–2022. Dzięki nim udało się wskazać najstarszy element całego zespołu. **Klaudia Stala** opisuje zaś dwa dotąd rozpoznane w Polsce romańskie palatia możnowładcze – w Górcie koło Sobótki i w Morawicy koło Krakowa. Jest to pierwsza analiza porównawcza obu obiektów. **Natalia Wałdoch** przybliży badania kościoła szkieletowego pw. Bożego Ciała w Jasieniu, pochodzącego z końca XVII stulecia, który pod względem konstrukcyjnym wyróżnia się na tle innych obiektów na ziemi bytowskiej. Natomiast **Łukasz Rzepczyński** na nowo przeanalizował relikty piwnic i murów fundamentowych parceli Rynek 1 w Kwidzynie, co pozwoliło mu skorygować wnioski poprzednich badaczy dotyczące datowania najstarszych odkrytych relikwów, powstania podcieni, a także pierwotnego rozplanowania tamtejszej zabudowy. Odnosi się też do rozwiązań z innych ośrodków miejskich w regionie. Wreszcie **Marek Barański i Paweł Kinsner** na przykładzie wybranych zabytków Piaseczna ukazują, jak badania architektoniczne pomagają rozpoznać wartości danego obiektu, a tym samym odpowiednio zaplanować jego rewitalizację.

Interesującemu zagadnieniu został poświęcony artykuł zamieszczony w dziale „Badania”. **Maria Urban-Dąbek, Lidia Łabuzek i Natalia Gruszczyk** omówiły w nim sposoby odsalania drewna dotkniętego korozją chemiczną na przykładzie baraków w byłym obozie Auschwitz-Birkenau. Przedstawiły też drogę dochodzenia do metody konserwacji drewna baraków. W swoim tekście podkreślają również, jak ważna przy konserwacji drewna zabytkowego jest ostrożność w stosowaniu środków ochrony drewna.

W tym numerze znalazł się także artykuł poświęcony architekturze krajobrazu. **Dorota Sikora i Małgorzata Kaczyńska** przybliżają historię powstania alei Lipowej w Podkowie Leśnej. Jak dowodzą, jest to założenie unikatowe, o licznych wartościach historycznych, artystycznych i naukowych, dodatkowo związane z wieloma znaczącymi postaciami.

W dziale „Dyskusje” publikujemy artykuł **Ewy Grzegorzak-Łoposzko i Joanny Budny-Rzepeckiej** o Elektrociepłowni Szombierki w Bytomiu i stopniowym popadaniu przez nią w ruinę. Autorki w emocjonalnym tekście dowodzą, że potrzebne są systemowe zmiany, które pozwoliłyby powstrzymać niszczenie dziedzictwa przemysłowego.

Ciekawy punkt widzenia prezentuje w swoim artykule **Aldona Tołysz**, którą interesują relacje między instytucją muzealną a jej siedzibą. Na przykładzie kilku wybranych muzeów w Warszawie i Krakowie powstałych przed 1939 rokiem pokazuje, że lokalizowanie kolekcji w zabytkowym obiekcie było niegdyś podyktowane względami pragmatycznymi.

Publikujemy również tekst **Agnieszki Fludy-Krokos**, który został wyróżniony w konkursie na najlepszy artykuł naukowy poświęcony Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w 20. rocznicę jej uchwalenia. Autorka pochyliła się nad zagadnieniem ochrony zbiorów bibliotecznych.

Na koniec **Karolina Grabowska-Garczyńska** recenzuje książkę *Krytyczne studia nad dziedzictwem. Pojęcia, metody, teorie i perspektywy* pod redakcją Moniki Stobieckiej (Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2023). **Anna Maria Cymborowska-Waluś** zaś skrótowo omawia pilotażowy projekt edukacyjny Narodowego Instytutu Dziedzictwa NID4TEENS. Dziedzictwo dla Przyszłości, realizowany przez Oddział Terenowy NID w Krakowie.

Z życzeniami inspirującej lektury

dr hab. Katarzyna Zalasinska

REDAKTOR NACZELNA

Foreword

Ladies and Gentlemen,

this issue of *Ochrona Zabytków* is largely devoted to architectural research. It clearly illustrates that interdisciplinary studies and cooperation among academics are the cornerstone for the protection of monuments. Architectural research supported by archaeological, dendrochronological and historical research, combined with searches in the archival sources, allows us to significantly broaden our knowledge about objects and, as a result, choose the right course for their conservation.

The authors of the articles addressed diverse issues. **Ulrich Schaaf** and **Maciej Prarat** analysed the roof trusses of a townhouse and an outbuilding at ul. Łazienna 10 in Toruń. They managed to determine that, in terms of the materials used, the truss above the townhouse is one of the oldest roof structures in Toruń, as elements dating from the 1360s were used to construct it. **Ada Kokot**'s text is also devoted to roof trusses, focusing on another building in Toruń – the Fenger Palace. The research she described showed that the eighteenth-century structure is largely original. It also turned out that some of the elements used in it may have come from medieval houses, which additionally sheds light on the issue of roof trusses of Toruń's middle-class townhouses. Another text concerning the development of Toruń is an article by Joanna Kucharzewska about the former bathhouse located at ul. Łazienna, built on the site of a fire station. Research found that the current building stood on the site of demolished Gothic and early modern buildings. To this day, it has retained its original neo-Renaissance facade dating from 1877.

In turn, **Anna Bojęś-Białasik** and **Monika Łyczak** describe archaeological and architectural research, thanks to which it was possible to fully expose the thirteenth-century portal of the church of the Norbertine Sisters in Zwierzyniec in Kraków and carry out conservation works to restore it to its rightful condition. At the same time, it was possible to analyse the history of the portal's construction and its subsequent transformations. **Andrzej Legendziewicz** discusses the transformation of the castle in Koźuchów, which between the end of the thirteenth century and the beginning of the nineteenth century changed its purpose – first it was a stronghold, later a residence, and finally a monastery. The author presents the results of his own architectural research conducted in 2009–2022. It enabled identifying the oldest element of the entire complex. **Klaudia Stala** describes two Romanesque noble palaces identified so far in Poland – in Górką near Sobótka and in Morawica near Kraków. This is the first comparative analysis of both historical monuments. **Natalia Wałdoch** presents research on the half-timbered Corpus Christi Church in Jasień, dating from the end of the seventeenth century, which in terms of its construction stands out from other buildings in the Bytów region. **Łukasz Rzepczyński**, on the other hand, reanalysed the relics of the basements and foundation walls of the Rynek 1 plot of land in Kwidzyn, which enabled him to rectify the conclusions of previous researchers regarding the dating of the oldest discovered relics, the origin of the arcades, and the original layout of the buildings there. He also refers to solutions from other urban centres in the region. Finally, **Marek Barański** and **Paweł Kinsner**, based on the example of selected monuments in Piaseczno, show how architectural research helps to recognize the values of a given building and thus plan its revitalization accordingly.

An article in the 'Research' section was devoted to an interesting issue. **Maria Urban-Dąbek, Lidia Łabuzek and Natalia Gruszczyk** discussed ways of desalinating wood affected by chemical corrosion, based on the example of barracks in the former Auschwitz-Birkenau camp. They also presented a way of arriving at a method of preserving the wood of the barracks. In their text, they also emphasize the importance of caution when using wood protection products to preserve historic wood.

This issue also includes an article on landscape architecture. **Dorota Sikora and Małgorzata Kaczyńska** present the history of the creation of aleja Lipowa (Linden Avenue) in Podkowa Leśna. As they prove, it is a unique concept, with numerous historical, artistic and scientific values, and additionally associated with many prominent people.

In the 'Discussions' section we publish an article by **Ewa Grzegorzak-Łoposzko and Joanna Budna-Rzepecka** about the Szombierki Heat and Power Plant in Bytom and its gradual fall into ruin. In an emotive text the authors argue that systemic changes are needed to stop the destruction of industrial heritage.

Aldona Tołysz, who is interested in the relationship between a museum institution and its seat presents an interesting point of view. Based on the example of several selected museums in Warsaw and Kraków established before 1939, her article demonstrates that locating collections in a historic building was once dictated by pragmatic considerations.

We also publish a text by **Agnieszka Fluda-Krokos**, which received an honourable mention in the competition for the best academic article devoted to the Act of 23 July 2003 on the Protection and Care of Historical Monuments on the twentieth anniversary of its adoption. The author took up the issue of protecting library collections.

Finally, **Karolina Grabowska-Garczyńska** reviews the book *Krytyczne studia nad dziedzictwem. Pojęcia, metody, teorie i perspektywy* edited by Monika Stobiecka (University of Warsaw Publishing House, 2023). **Anna Maria Cymborowska-Waluś** briefly discusses the National Heritage Institute's pilot educational project NID4TEENS. Heritage for the Future, implemented by the NID Regional Branch in Kraków.

We hope you find these texts to be an inspirational read.

Dr Hab. Katarzyna Zalasinska

EDITOR-IN-CHIEF